

Stop op!

OG TAG ORDET MED DIG

LÆRERVEJLEDNING

Stop op! Og tag ordet med dig

Lærervejledning

Af Dorthe Klint Petersen og
Anne-Mette Veber Nielsen
Nationalt Videncenter for Læsning, 2024

Grafisk tilrettelægning: TimeLine Design

Dette undervisningsmateriale er udviklet som en del af forsknings- og udviklingsprojektet Få forståelsen med, der blev gennemført i et samarbejde mellem Høje-Taastrup Kommune, Center for Læseforskning, KU samt Nationalt Videncenter for Læsning. Projektet er finansieret af A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal.

I materialet indgår tekstuddrag fra undervisningsmidler udgivet af forlaget Gyldendal og forlaget Alinea. Vi vil gerne rette en meget stor tak til begge forlag, der har gjort det muligt at anvende uddrag fra et bredt udsnit af undervisningsmidler målrettet elever på mellemtrinnet.

Indledning

I indledningen kan du læse om materialets tilblivelse og gode råd til brug af materialet som lærerteam. Se også videoen *Få forståelsen med*, som introducerer til projektet.

I projekt *Få forståelsen med* har vi på 5. og 6. klassetrin på Mølleholmskolen i Høje-Taastrup Kommune afprøvet en fælles struktur for arbejdet med fagtekster og matematiktekster. Hovedformålet har været, at strategier til at fremme elevers ordtilegnelse og læseforståelse bliver et fælles fokus for det samlede lærer- og vejlederteam på mellemtrinnet. Lærerne har i forløbet anvendt samme redskaber i arbejdet med læseforståelse i alle fag.

I projektet har vi brugt danskundervisningen til at introducere og træne eleverne i gennemgående struktureringslogikker som for eksempel CL-strukturer og faste guideroller i gruppearbejder. Resultatet blev undervisningsforløbet *Stop op! Og tag ordet med dig*. Som titlen antyder, bygger forløbet direkte videre på undervisningsmaterialet *Tag ordet med dig, bog 1 og 2*.

Du kan anvende materialet i din danskundervisning, hvis du ønsker at arbejde systematisk med elevernes ordtilegnelse og aktive læseindstilling. Du kan også anvende materialet som led i et bredere udviklingsarbejde på dit årgangsteam, sådan som det er gjort i projektet. Læs mere om det i vejledningens efterord.

Undervisningsforløbet *Stop op! Og tag ordet med dig* er bygget op om tre temaer:

► **Tema 1:** Strategier til ordtilegnelse

Her genopfrisker eleverne ordtilegnelsesstrategierne fra undervisningsmaterialet *Tag ordet med dig, bog 1 og 2*, dvs. morfologisk analyse og kontekstanalyse. Hvis eleverne ikke har forhåndskendskab til strategierne, kan du med fordel læse afsnittet "Til dig der ikke har arbejdet med *Tag ordet med dig, bog 1 og 2*" nedenfor.

► **Tema 2:** Tjek forståelsen!

Her arbejder eleverne på at blive mere opmærksomme på ukendte og udfordrende ord, mens de læser. Skal eleverne for alvor få udbytte af ordtilegnelsesstrategierne, som de netop har genopfrisket, så skal de blive gode til at stoppe op og forholde sig til ukendte ord, når de møder dem i tekster.

► **Tema 3:** Introduktion til *Få forståelsen med*

Her lærer eleverne en fast struktur til at arbejde med læsning af fagtekster kaldet *Få forståelsen med*. Som en vigtig del af *Få forståelsen med*, bliver eleverne introduceret til to guideroller = *ordguide* og *tekstguide*, som skal i spil, når eleverne læser fagtekster i grupper eller makkerpar.

Til dig der ikke har arbejdet med *Tag ordet med dig, bog 1 og 2*

Alle elever kan have gavn af at blive bedre til at overvåge deres forståelse på ordniveau, mens de læser en tekst. Derfor er det også muligt at arbejde med *Stop op! Og tag ordet med dig* som et selvstændigt forløb. Men det forudsætter, at eleverne har redskaber til at arbejde aktivt med at udlede betydningen af ukendte ord, de møder i deres tekster. Eleverne skal derfor være klædt på til at angribe ukendte ord vha.:

1. Opmærksomhed på morfemer (forstavelser, rødder, afledningsendelser) og erfaring med morfologisk analyse.
2. Opmærksomhed på mulig hjælp i konteksten og erfaring med kontekstanalyse.

Hvis dine elever ikke tidligere har arbejdet med *Tag ordet med dig!*-materialet, må du grundigt overveje, hvordan du forbereder eleverne på at arbejde med at udlede ords betydning. Nedenfor giver vi en overordnet beskrivelse af de elementer, eleverne arbejder intensivt med i *Tag ordet med dig! Bog 1 og 2*, og som dette forløb bygger videre på.

Morfologisk analyse

Ord kan inddeles efter, om de er morfologisk *simple* (fx *roman*, *svag*, *grin*) eller morfologisk *komplekse* (fx *tagterrasse*, *uheldig*, *ruinere*). Fælles for de komplekse ord er, at de består af to eller flere *morfemer* (betydningsbærende dele). Formålet med morfologisk baseret undervisning er overordnet set at styrke elevernes morfologiske viden og derved deres opmærksomhed på komplekse ords opbygning. Der er tre typer morfemer, som eleverne skal kende for at være godt rustet til at læse, stave og forstå betydningen af morfologisk komplekse ord: *rod*morfemer (fx *sofa*|*hjørne*; *hals*|*kæde*), *bøjnings*morfemer (fx *fest*|*en*; *glad*|*est*), og *aflednings*morfemer (fx *gen*|*give*, *løs*|*ning*). Og det er kendskabet til de forskellige typer morfemer, der danner grundlag for morfologisk analyse: At dele ord i morfemer og bruge morfemernes betydning og funktion til at give bud på nye og ukendte ords betydning.

Kontekstanalyse

Vi anvender termen *konteksten* om de ord og sætninger, der står før og efter et nyt ord i en konkret tekstsammenhæng. Konteksten omkring et nyt ord vil i mange tilfælde kunne støtte elevernes tilegnelse af nye ords betydning. Konteksten kan for det første afsløre, hvilken ordklasse et nyt ord tilhører, men kan ofte også bidrage med et eller flere aspekter af det ukendte ords betydning. Formålet med kontekstundervisningen er, at eleverne bliver opmærksomme på konteksten som en kilde til information om ords betydning og opøver deres evne til at udlede ordbetydninger med støtte i konteksten.

Læs mere om materialet og tilgå gratis ressourcer her: <https://tagordetmeddig.gyldendal.dk/>

Du kan bruge materialet både som print og digitalt

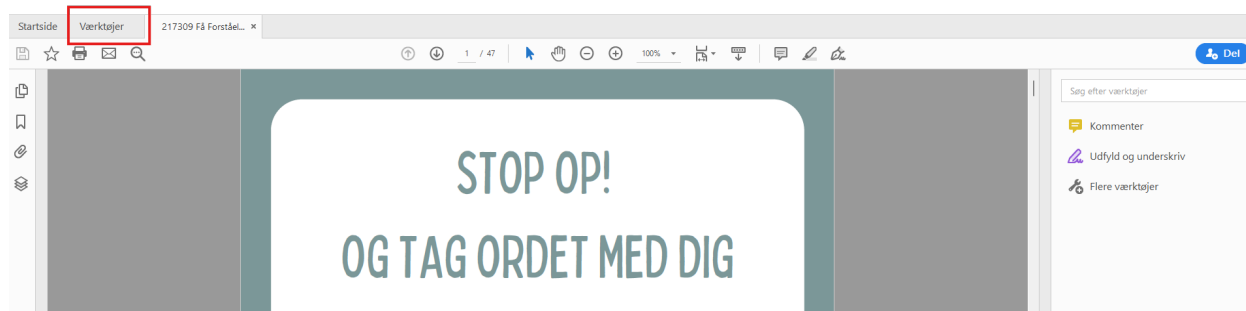
Materialet kan printes, så eleverne selv kan udfylde felterne i hånden.

Hvis eleverne laver opgaverne i hånden, skal de bruge en **rød**, **grøn**, sort og **blå** farve.

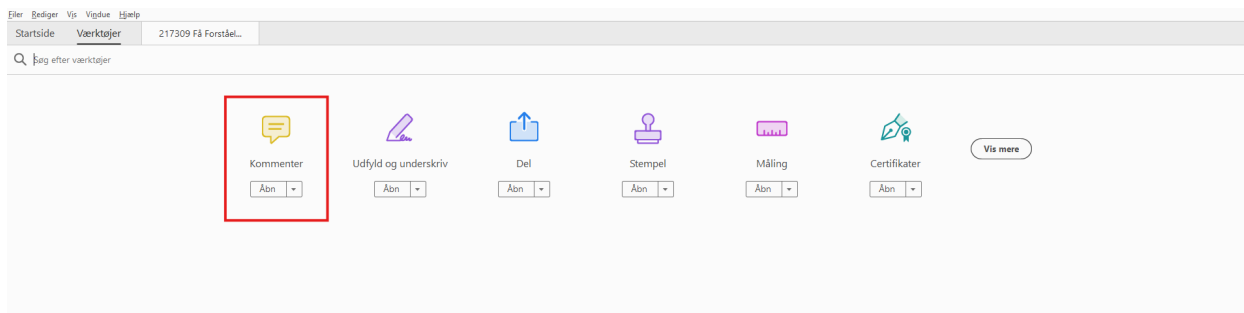
Til dig, der ønsker at bruge materialet digitalt

Elevhæftet er et pdf-dokument med skrivefelter. For at udfylde elevhæftet digitalt skal eleverne bruge værktøjer i pdf-programmet, som vi viser nedenfor (til denne instruktion har vi brugt Adobe Acrobat Reader).

1. Husk at bede eleven om at hente og gemme en kopi af filen på deres egen computer. Eleven skal også gemme filen løbende for ikke at miste noter og markeringer.
2. Klik på 'Værktøjer' i fanen øverst til venstre:

3. Klik på 'Kommenter'

4. Nu kan du og eleven redigere i materialet. I kan bruge de markerede funktioner 'Understreg tekst', 'Brug tegneværktøj', 'Skift farve':

Når du har brugt et værktøj, kan du klikke på det igen for at fjerne funktionen.

Husk, at eleverne skal gemme filen løbende.

 Når du skal sætte ring rundt om ord i teksterne:
Du kan anvende blyantsikonet 'Brug tegneværktøj' til at markere ord i tekster ('sæt ring rundt om').

 Når du skal dele ord:
Med samme værktøj, 'Brug tegneværktøj', kan du lave streger og lave ordopdeling.

 Når du skal understrege ord:
 Du kan bruge værktøjet 'Understreg tekst' til at understrege ordene i forskellige farver. Du kan skifte farve på understregningen i farvevælgeren 'Brug tegneværktøj' ud mod højre i panelet.

Når du skal skrive i tekstfelter:
Når du har brugt et værktøj, skal du huske at klikke på det igen for at fjerne funktionen. Ellers kan du ikke skrive direkte i tekstfelterne.

Lærervejledning til undervisningsforløbet *Stop op! Og tag ordet med dig*

Dette ikon henviser til en række slides, du kan benytte i undervisningen, når du skal introducere eleverne til nye opgavetyper, og når du skal modellere forskellige strategier for eleverne. Hvert slide er navngivet med den eller de lektioner, det hører til. Fx "slide til lektion 3-4". Du finder de samlede slides på www.videnomlaesning.dk/media/5909/217419-slides.pdf

Lektion 1-8

Der er i udgangspunktet afsat 8 lektioner til at genopfriske ordtilegnelsesstrategierne fra undervisningsmaterialet *Tag ordet med dig, bog 1 og 2*, men timetallet er ikke mejslet i sten og kan varieres med udgangspunkt i elevernes forudsætninger. Bl.a. bestemt af, hvornår eleverne sidst har arbejdet grundigt med strategierne, hvor systematisk eleverne er blevet introduceret til strategierne, og i hvilket omfang de holdes ved lige i den daglige undervisning.

Intro til det samlede undervisningsforløb

Introducer eleverne til det undervisningsforløb, I skal arbejde med de næste uger. Du kan lade dig inspirere af nedenstående tekst:

I *Tag ordet med dig!* har vi arbejdet med nye ord, man støder på, når man læser tekster. Det handler om at blive rigtig god til at komme med et godt gæt på ordenes betydning.

Vi har tidligere arbejdet med at finde og bruge både den hjælp, der kan være inden i ordet (morfemerne), og den hjælp, der kan være i teksten rundt om ordet (konteksten). Det er ikke altid, men tit, at der er hjælp at hente i morfemer og/eller kontekst, og når man bruger flere slags hjælp, har man bedre chance for at komme med et rigtig godt gæt.

Nu hvor vi har lært at bruge flere slags hjælp, skal vi have det hele til at sidde på ryggraden: Det kræver øvelse. Vi skal også øve os i at lægge mærke til ord, vi ikke kender, sådan at vi kan tage ord med os, næsten hver gang vi læser en tekst. Og så skal vi vide – og øve os i – hvad vi skal gøre, når der *ikke* er hjælp i morfemer og/eller kontekst – eller hvis vi fx opdager, at hjælpen snyder! Det øver vi alt sammen i undervisningsforløbet: *Stop op! Og tag ordet med dig*.

Lektion 1-2: Genopfriskning af morfemtyper og morfemdeling

Tal med eleverne om, at formålet med opgaverne er at *genopfriske* de fire morfemtyper og at arbejde med morfemdeling af ord, hvor de fire typer morfemer indgår.

Elevbogen s. 1-2

På de to sider kan eleverne se fire huskebokse fra *Tag ordet med dig! Bog 1*. Lad først eleverne tale sammen to og to med udgangspunkt i huskeboksene; hvordan vil de forklare huskereglene for en person, der *ikke* kender til morfemer og morfemdeling? Lav derefter en fælles opsamling, hvor du sætter ord på huskereglene.

Elevbogen s. 3

Med udgangspunkt i illustrationen af morfemdeling af det sammensatte ord **gen|op|byg|ning|s|arbejde|t** skal eleverne få genopfrisket de fire morfemtyper, og hvad der karakteriserer dem. Lad eleverne to og to gennemgå illustrationen og informationerne om de fire morfemtyper. Lav en fælles opsamling hvor du spørger eleverne, om der var noget, de undrede sig over, og/eller om der var informationer, der var nye for dem.

Elevbogen s. 4

Lad eleverne løse opgaven "Hvad betyder u-, mis-, gen- og sam-?". De skal finde ordeksampler, der illustrerer de forskellige betydninger af de fire udvalgte morfemer.

Når det gælder ord med morfemet u-, kan både betydningen *ikke* og *det modsatte* give god mening. Fx kan *utæt* oversættes til *ikke tæt* eller *det modsatte af at være tæt*. Derfor kan det måske være svært for eleverne at skelne mellem de to mulige betydninger, når de skal finde ordeksampler. Det vil være fint at italesætte, når du samler op på opgaven.

Ordeksampler med u- og mis-:

- ▶ Uorden = ikke have orden
- ▶ Uægte = ikke være ægte
- ▶ Ufarlig = det modsatte af at være farlig
- ▶ Uheldig = det modsatte af at være heldig
- ▶ Misforstå = at forstå noget på en forkert måde
- ▶ Mislyd = en dårlig/forkert lyd
- ▶ Mistillid = når man ikke har tillid til en anden
- ▶ Mislykkes = når noget ikke lykkes

Elevbogen s. 5

Lad eleverne løse opgaven "Hvilken ordklasse danner morfemerne". Der er tale om en opgavetype, eleverne tidligere har arbejdet med i *Tag ordet med dig*, men den er nu udvidet til at omfatte 10 afledningsendelser: seks fra *Tag ordet med dig* (-ing, -ning, -ig, -lig, -hed, -ere) og fire "nye" (else, -dom, -skab, -som).

Eleverne skal dele ordene i morfemer og derefter sætte afledningsendelsen ind i den rette kolonne svarende til den ordklasse, morfemet danner:

- ▶ Makker 1 læser et af ordene højt.
- ▶ Makker 2 deler ordet i morfemer.
- ▶ Eleverne finder ud af, om man kan sætte *en/et*, *at være*, eller *at* foran ordet.
- ▶ Eleverne skriver morfemet i den rigtige kolonne.

Gennemgå opgaveløsningen ved hjælp af ordet *bevæg-else*, som allerede er løst i elevbogen. Gør bl.a. eleverne opmærksomme på, at det kun er morfemerne bag på ordene, de skal skrive ind i skemaet, som det er vist med -else. Hvis eleverne bliver i tvivl om et ord undervejs, rækker de hånden op, så de kan få hjælp.

Løsning:

- ▶ navneord: -ing, -ning, -hed, -else, -dom, -skab
- ▶ tillægsord: -ig, -lig, -som
- ▶ udsagnsord: -ere

Elevbogen s. 6

Her præsenteres eleverne for en oversigt over ordklasserne og de tilhørende bøjningsmorfemer. Du må vurdere behovet for en egentlig gennemgang af oversigten. Det er tanken, at eleverne kan vende tilbage til oversigten, hvis de bliver i tvivl om et eller flere bøjningsmorfemer, når de undervejs i forløbet løser opgaver med morfemdeling/morfologisk analyse.

Elevbogen s. 7

Introducer eleverne til opgaven vha. de to ordeksampler, der allerede er løst i elevhæftet:

- ▶ rust-ning-erne
  - ▶ rust → *rod*morfem = sort understregning
  - ▶ ning → *morfem bag på ord* = grøn understregning
  - ▶ erne → *bøjningsmorfemer* = blå understregning
- ▶ mis-trøst-ig
  - ▶ mis → *morfem foran ord* = rød understregning
  - ▶ trøst → *rod*morfem = sort understregning
  - ▶ ig → *morfem bag på ord* = grøn understregning

Forslag til mundtlig opsamling: *Hvad har vi lært om morfemer?*

Det centrale i forhold til næste del af forløbet er, at eleverne kan identificere rod morfemerne. Bed eleverne forklare, hvad et rod morfem er og bed herefter eleverne om at komme med eksempler på lange svære ord, hvor de finder rod morfemer. Hvis dine elever har meget nemt ved dette, kan aktiviteten gentages med andre morfemtyper.

Lektion 3-4: Genopfriskning af morfologisk analyse

Tal med eleverne om, at formålet med opgaverne er at genopfriske *morfologisk analyse*, dvs. det at bruge morfemerne i ord til at komme med et godt gæt på, hvad ordet kan betyde.

Modellér de fem trin i elevaktiviteten ”Hvad fortæller morfemerne”

Om lidt skal I arbejde sammen to og to. I skal arbejde med betydningen af ord, der er sat sammen af flere morfemer. Der er fem trin i opgaven, som jeg viser for jer nu.

Gennemgå de frem trin vha. slide til lektion 3-4:

- ▶ På **trin 1** skal I dele ordet i morfemer:
  - ▶ Spalteåbning
Jeg genkender tre morfemer, så jeg deler ordet sådan her: spalte|åbn|ing
- ▶ På **trin 2** skal I finde frem til, hvad ordet betyder, hvis man kun bruger morfemerne = forstår ordet bagfra:
  - ▶ -ing er et morfem, der fortæller, at det er et navneord. Og det betyder noget med, at noget åbner sig i en spalte.
- ▶ På **trin 3** skal I vurdere, om betydningen, I fandt frem til på trin 2, passer med det, man får at vide i en kort tekst, hvor ordet indgår:
  - ▶ *Kuldioxid er en luftart, der også skrives CO₂. Den findes overalt i luften, og den skal ind i planterne til deres grønne korn, for at de kan lave fotosyntese. Derfor har bladene små huller i overfladen, som kan lukke luften ind. De små huller kaldes spalteåbninger, og de kan åbnes eller lukkes.*

- ▶ I teksten får jeg at vide, at spalteåbninger er små huller i blade, som kan åbnes eller lukkes. Det passer meget godt med noget, der åbner sig i spalter. Men teksten siger ikke noget om, at de små huller har form som spalter. Det er kun morfemet spalte, der fortæller mig det.
- ▶ På **trin 4** skal I med jeres egne ord forklare, hvad spalteåbning betyder:
  - ▶ Spalteåbning betyder små huller, der er på blade, som kan åbnes og lukkes, så der kan komme luft ind.
- ▶ På **trin 5** skal I læse, hvordan ordbogen forklarer ordets betydning og tage stilling til, om morfemerne alene giver *ingen*, *lidt* eller *meget* hjælp til at forstå ordets betydning
  - ▶ *En mikroskopisk åbning i visse planters blade og stængler som vanddamp og luft passerer igennem*
  - ▶ Jeg synes kun, at morfemerne giver lidt hjælp til at forstå ordets betydning. Man kan finde ud af, at det er nogen åbninger, der har form som en spalte. Men man kan ikke vide, at det er åbninger, der er på blade og stængler, så de kan lukke luft ind.

Elevbogen s. 8-13

Eleverne samarbejder to og to om at løse opgave 1-6 efter samme trinvis fremgangsmåde, som du netop har modelleret.

Forslag til mundtlig opsamling: *Hvad har vi lært om morfologisk analyse af ord?*

Bed eleverne forklare, hvordan man kan bruge morfemerne til at finde ords betydning. Bed herefter eleverne om at komme med eksempler på ord, hvor morfemerne kan hjælpe til at finde betydningen.

Lektion 5-6: Genopfriskning af kontekstanalyse

Tal med eleverne om, at formålet med opgaverne er at genopfriske kontekstanalyse, dvs. det at bruge teksten rundt om ordet til at komme med et godt gæt på, hvad ordet kan betyde.

I *Tag ordet med dig! Bog 2 Brug konteksten* har eleverne tidligere arbejdet med de fire konteksttyper ord med samme betydning, årsag-følge, eksempel, det modsatte. Du kan inddrage kategoriseringen undervejs i genopfriskningen af kontekstanalyse, og herunder komme ind på signalord og/eller anvende grafiske modeller til at synliggøre relationen mellem ord og hjælp i konteksten. Det primære formål med opgaverne i elevhæftet er dog, at eleverne begrundes deres gæt i teksten – ikke at de kategoriserer ('navngiver') den type af hjælp, der findes i konteksten.

Du kan gennemgå de fire konteksttyper, de tilhørende grafiske modeller og signalord vha. slide 1 til lektion 5-6. Du kan desuden bruge eksemplerne i nedenstående skema til at forklare de fire konteksttyper. Eksemplerne fremgår også af slide 2 til lektion 5-6:

Kontekstype	Eksempel 1	Eksempel 2
Ord med samme betydning	Astrid huskede hans <u>historier</u> , helt til hun blev voksen. Da hun begyndte at skrive, fik hun lyst til at bruge sin fars fortællinger .	Faktisk blev langt de fleste (sten) <u>bragt</u> hertil fra andre lande. Stenene blev fragtet til Danmark af enorme gletsjere.
Årsag-følge	Når skoven blev fældet, forsvandt dyrene. Og jagten gav ikke så stort udbytte som før.	Kameler er meget udholdende . <u>Derfor</u> har de ofte været brugt i tørre, varme egne.
Eksempel	Nogle gange er det en konflikt mellem to grupper. De kan måske ikke blive enige om, hvem der skal bestemme i visse dele af en by.	Deres forældre kunne lide dem, ja de elskede dem, fordi de altid var så medgørlige . Der var aldrig ballade, når de skulle i seng om aftenen. De sad ordentligt ved bordet, når de skulle spise ...
Det modsatte	Kurt og Sorte er aktive både dag og nat. <u>Men</u> de sover også både dag og nat.	Når klimaet har ændret sig, har nogle dyrearter været gode til at tilpasse sig. <u>Andre</u> er uddøde.

Introducer eleverne til opgaven ”Hvilket ord mangler” s. 14-15 i elevbogen. Der er tale om en opgavetype, eleverne kender fra *Tag ordet med dig! Bog 2*.

Eleverne repeterer, hvordan konteksten kan hjælpe én, når man prøver at finde ud af, hvad et ord betyder. Opgaverne handler om ord, som eleverne sikkert kender. Eleverne skal lægge mærke til, hvordan konteksten kan hjælpe, hvis de nu *ikke* kendte ordene.

Eleverne arbejder sammen to og to efter følgende skabelon:

- ▶ Elev 1: læs sætningen og giv et bud på, hvilket ord der kan stå på den tomme plads.
- ▶ Elev 2: giv et bud på et andet ord, der kan stå på den tomme plads.
- ▶ Fælles drøftelse:
  - ▶ Hvad har vores gæt tilfælles?
  - ▶ Hvilken hjælp har vi brugt i konteksten?

Modellér de fem trin i elevaktiviteten ”Hvad fortæller konteksten”

Om lidt skal I arbejde sammen to og to. I skal arbejde med at finde frem til betydningen af ord ved at bruge den hjælp, I kan finde i konteksten. Der er fem trin i opgaven, som jeg viser for jer nu.

Gennemgå de fem trin vha. slide 3 til lektion 5-6:

- ▶ På **trin 1** skal I læse teksten højt.
  - ▶ *Tyskerne skulle med andre ord ud af landet. Det gik ikke helt som forventet, og Christoffer endte med at blive afsat som konge. I de næste otte år blev Danmark styret af tyske grever.*
- ▶ På **trin 2** skal I genlæse den sætning ordet står i.
  - ▶ Der står, at Christoffer endte med at blive afsat som konge.
- ▶ På **trin 3** skal I kigge i teksten lige før og lige efter sætningen, ordet står i, for at se om I kan finde hjælp i konteksten.

- ▶ I sætningen før står der, at tyskerne skulle ud af landet, men at det ikke gik som forventet. Det må betyde, at det ikke lykkedes at få tyskerne ud. I sætningen efter står der, at Danmark de næste 8 år blev styret af tyske grever.
- ▶ På **trin 4** skal I komme med et bud på, hvad ordet måske kan betyde, ud fra det I får at vide i teksten. I kan også komme med et bud på, hvilket andet ord der kunne stå i stedet.
  - ▶ Så afsat må betyde, at de fjernede kongen, eller på en eller anden måde forhindrede ham i at styre landet.
- ▶ På **trin 5** skal I vurdere, om I fik ingen, lidt eller meget hjælp til at regne betydningen af ordet ud. Derefter slår I ordets betydning op i ordbogen og drøfter, om betydningen passer med teksten.
  - ▶ Jeg synes, vi fik nogen hjælp i teksten til at regne betydningen af afsat ud.

Elevbogen s. 16-21

Eleverne samarbejder to og to om at løse opgave 1-6 efter samme trinvis fremgangsmåde, som du netop har modelleret.

Forslag til mundtlig opsamling: *Hvad har vi lært om kontekstanalyse?*

Bed eleverne forklare, hvordan man kan bruge konteksten til at finde ords betydning. Tag eventuelt udgangspunkt i skemaet i vejledningen side 6 og lad eleverne fortælle, hvordan konteksten kan bidrage i de konkrete eksempler. Du kan vise eksemplerne vha. slide 2 til lektion 5-6.

Lektion 7-8: Genopfriskning af strategirammen

Tal med eleverne om, at formålet med opgaverne er at genopfriske strategirammen, som de kender fra *Tag ordet med dig!* Det at bruge både teksten rundt om ordet og eventuelle morfemer inden i ordet til at komme med et godt gæt på, hvad ordet kan betyde.

Modellér de fem trin i elevaktiviteten ”Hvad fortæller kontekst og morfemer”

Om lidt skal I arbejde sammen to og to. I skal arbejde med at finde frem til betydningen af ord vha. kontekst og morfemer. Der er fem trin i opgaven, som jeg gennemgår nu.

Gennemgå de fem trin vha. slide til lektion 7-8:

- ▶ På **trin 1** skal I læse teksten højt.
  - ▶ *For at kunne arbejde med film, må du vide lidt om nogle af de **virkemidler**, man bruger i film. Det kan for eksempel være, at en film er klippet sammen på en bestemt måde, eller at billederne i filmen ser ud på en bestemt måde.*
- ▶ På **trin 2** skal I hviske ordet.
- ▶ På **trin 3** skal I kigge i teksten lige før og lige efter sætningen, ordet står i, for at se om I kan finde hjælp i konteksten. Bagefter skal I se, om I kan dele ordet i morfemer
  - ▶ I sætningen efter står der, at virkemidler fx kan være at en film er klippet sammen på en bestemt måde, eller at billederne i filmen ser ud på en bestemt måde.
  - ▶ Jeg genkender tre morfemer, så jeg deler ordet sådan her: virke|midl|er. Der er to rod-morfemer: *virke* og *midl*. Hvis rod-morfemet *midl* står alene, staves det sådan her: *middel*. *-er* er et morfem, der fortæller, at ordet står i flertal.

- ▶ På **trin 4** skal I komme med et bud på, hvad ordet måske kan betyde, ud fra det I får at vide i teksten og eventuelle morfemer
  - ▶ Det er noget man bruger eller gør for at få noget til at virke på en bestemt måde. Fx kan man gøre noget med billederne i en film, så de ser ud på en bestemt måde.
  - ▶ Et andet ord, man kunne bruge, er effekter. Man bruger fx nogle bestemte effekter som lys og lyd til at få en film til at virke uhyggelig.

Elevbogen s. 22-27

Eleverne samarbejder to og to om at løse opgave 1-6 efter samme trinvis fremgangsmåde, som du netop har modelleret.

Forslag til mundtlig opsamling: *Hvad har vi lært om morfologisk analyse og kontekstanalyse?*

Bed eleverne fortælle om deres erfaringer med de to strategier i ordarbejdet.
 Hvornår havde de succes med morfologiske analyse?
 Hvornår havde de succes med kontekstanalyse?

Lektion 9-12

Lektion 9: Intro til de tre trin i Tjek forståelsen!

Tal med eleverne om at formålet med de næste lektioner bliver at arbejde med at gøre dem *mere opmærksomme* på ukendte og udfordrende ord, *mens* de læser. For skal de for alvor få udbytte af strategirammen, som de netop har genopfrisket, så skal de blive gode til at stoppe op og forholde sig til ukendte ord, når de møder dem i tekster.

Elevbogen s. 28 samt slide 1 til lektion 9

Introducer eleverne til de tre trin kaldet "Tjek forståelsen", som de nu skal i gang med at arbejde med i forskellige opgaver. Brug nedenstående som inspiration:

- ▶ På **Trin 1** tjekker / overvåger eleven sin forståelse af de enkelte ord i teksten: Eleven markerer udfordrende ord i teksten og vurderer sit kendskab til disse ord ved hjælp af et trafiklys.
- ▶ På **Trin 2** anvender eleven strategirammen på ord, der vurderes at være ukendte eller mindre kendte. Det vil sige, at eleven – hvis muligt – anvender både hjælp i kontekst og i morfemer til at formulere et gæt på ordenes betydning.
- ▶ På **Trin 3** vurderer eleven, om anvendelse af strategirammen har ført til bedre kendskab til hvert af ordene – her inddrages trafiklyset igen. Hvis kendskabet til ét eller flere ord ikke er blevet bedre, indebærer Trin 3 også, at eleven prøver at opnå bedre kendskab til de pågældende ord på andre måder. Det kan være ved at spørge andre, slå ordet op i en ordbog, eller skrive ordet på en oversigt i klassen (klassens fælles p-plads for svære ord) med henblik på senere opsamling i fællesskab.

Modellér trin 1 for eleverne

Slide 2 til lektion 9

Det første vi skal gøre, er at øve os på trin 1. Det at stoppe op og markere ord, man ikke ved eller er usikker på, hvad betyder. Først viser jeg, hvordan jeg arbejder med trin 1 i en tekst, og bagefter er det så jeres tur til at gøre det samme i en anden tekst.

Læs teksten højt og vis eleverne, hvordan du:

- ▶ stopper op ved udfordrende ord
- ▶ udtaler ordene
- ▶ markerer ordene ved at sætte ring om dem.

Det kan fx være ord som *fareniveau*, *nedjusteret*, *håndteres* og *evakueres* i følgende bearbejdede nyhedstekst om en voldsom oversvømmelse:

Fareniveauet er lige blevet nedjusteret fra det højeste niveau til det næsthøjeste niveau. Men der er fortsat meget store vandmasser, der skal håndteres. Og mandskab i området har arbejdet hele dagen for at undgå, at bredder på floder og mindre vandløb skrider sammen, da det kan føre til yderligere oversvømmelse.

Problemerne med de store mængder vand og mudder gør, at folk fortsat evakueres i området. Regionen er meget hårdt ramt af uvejret, og i går blev mindst 100 personer evakueret fra deres hjem, både med helikopter, bæltetøj og redningsbåde. I alt er indtil nu omkring 500 personer blevet evakueret på grund af oversvømmelserne i det hårdt plagede land.

Undervejs eller efterfølgende vurderer du – gerne sammen med eleverne – hvor kendt eller ukendt hvert af de udfordrende ord er. Eleverne skal lære at vurdere, om de har set og/eller hørt et ord før, og i så fald hvad de ved om ordets betydning.

Vis på instruktionsarket hvordan der for hvert ord skal udfyldes et trafiklys:

- ▶ Trafiklyset farves ● rødt, hvis ordet er helt ukendt.
- ▶ Trafiklyset farves ● gult, hvis der er tale om et ord, som eleven har set og/eller hørt før, men som eleven er usikker på betydningen af.
- ▶ Trafiklyset farves ● grønt, hvis der er tale om et udfordrende ord, som eleven faktisk ved, hvad betyder, og som eleven kan bruge i en sætning.

Elevbogen s. 29

Eleverne øver sig på trin 1 i en paraktivitet med udgangspunkt i nedenstående tekst:

Energi og transport

Et effektivt og energibesparende transportsystem kan også gøre en by mere bæredygtig. I mange af verdens største byer vil der kunne spares på resurserne ved at lave et effektivt offentligt transportsystem.

I Tokyo tager over 35 mio. dagligt de offentlige transportmidler til arbejde – det er ca. 80 % af Tokyos befolkning. Omvendt tager mindst 80 % af befolkningen i Los Angeles bilen på arbejde. Det betyder både, at Los Angeles forurenes mere, og at indbyggerne bruger meget længere tid på transport til og fra arbejde, end man gør i Tokyo.

(Sig'Natur 6. klasse, side 13)

Eleverne skal:

- ▶ læse teksten højt og undervejs sætte ring om svære ord i teksten
- ▶ skrive ordene og hviske dem for sig selv
- ▶ farve et trafiklys ud for hvert ord

Lav gerne en fælles opsamling hvor eleverne kommer med eksempler på ord, de har farvet røde, og eksempler på ord, de har farvet gule.

Lektion 10: Intro til trin 2 og trin 3 i Tjek Forståelsen!

Modellér trin 2 og trin 3 i Tjek forståelsen!

Slide 2 til lektion 9

Vis først, hvordan du anvender strategirammen på et gult og et rødt ord, du fandt frem til i nyhedsteksten om oversvømmelsen. Følg de fire trin:

1. Læs teksten højt
2. Hvisk ordet
3. Find hjælp i konteksten og del ordet i morfemer
4. Brug hjælpen til et gæt
  - ▶ Hvad kan ordet mon betyde?
  - ▶ Hvilket andet ord kunne der stå i stedet?

Inddrag så vidt muligt eleverne i undersøgelsen af, hvorvidt der evt. findes hjælp. Sæt streg under den hjælp, der evt. er i konteksten, og del ordet i morfemer, hvis det er relevant.

Vis derefter, hvordan du vurderer, om du har lært noget om ordene:

- ▶ Hvis man vurderer, at kendskabet til et ords betydning er blevet bedre, sætter man et ✓ ved ordet og ændrer farven på trafiklyset. Farven kan ændres fra ● gul til ● grøn og fra ● rød til enten ● gul eller ● grøn. For at synliggøre læringen anvendes de samme trafiklys som tidligere. Evt. kan man sætte et kryds over den først udfyldte farve, før man farver trafiklyset med en ny farve.
- ▶ Hvis man vurderer, at kendskabet til et ord ikke er blevet bedre (fx fordi der hverken er fundet brugbar hjælp i kontekst eller morfemer), skriver man et ÷ ud for ordet på listen. I så fald skal trafiklyset beholde sin oprindelige farve (rødt eller gult).

Elevbogen s. 30-31

Her arbejder eleverne med trin 2 og trin 3 i et opgaveformat, hvor det på forhånd er bestemt, hvilket udfordrende ord de skal arbejde med. Er der tale om et ord, eleverne allerede kender betydningen af, skal de forestille sig, at de hjælper en anden elev, der ikke kender ordets betydning.

I en kort tekst er det udfordrende ord markeret med fed skrift, og det tilhørende trafiklys er farvet rødt. Eleverne skal:

- ▶ læse teksten og hviske det udfordrende ord for sig selv
- ▶ afprøve strategirammen
- ▶ skrive deres gæt på en ordbetydning, hvis muligt
- ▶ vurdere om strategien har været en hjælp, så farven på trafiklyset skal ændres.

Du kan samle op på aktiviteten i plenum, hvor elevparrene skiftes til at sætte ord på:

- ▶ hvad de evt. fandt af hjælp i kontekst eller morfemer
- ▶ hvilken mulig ordbetydning de har skrevet ned
- ▶ hvorvidt de ændrede trafiklysets farve.

Du kan også samle op på aktiviteten ved at lade elevparrene mødes i grupper a fire, hvor de på samme måde skiftes til at sætte ord på, hvad de har fundet frem til.

Lektion 11 og 12: Introduktion til gruppeaktiviteten ”Stop op! Og tag ordet med dig”

Udvælg en firemandsgruppe, som arbejder med de fire trin i Stop op! Og tag ordet med dig under din guidning, mens de øvrige elever følger med. Tag udgangspunkt i tekst 1 i elevbogen s. 32., der også er gengivet på **slide til lektion 11-12**.

- ▶ Hver elev i gruppen tildeles et bogstav (A, B, C, D). Elevrollerne er de samme i denne aktivitet, så bogstaverne angiver blot rækkefølgen, som eleverne præsenterer deres ord i.
- ▶ Efter trin 1 skiftes eleverne til at vælge et ord, som de arbejder videre med på trin 2, 3 og 4.
- ▶ Inden gruppeaktiviteten går i gang, skal der være etableret *en p-plads for svære ord*, hvor eleverne kan skrive ukendte ord, de ikke har kunnet finde frem til betydningen af.
- ▶ Det er første gang, at eleverne bliver præsenteret for klassens p-plads for svære ord. Forklar at formålet med p-pladsen er, at ukendte ord fra elevernes tekster skal blive ved med at være synlige undervejs i forløbet. Med jævne mellemrum kan klassen i fællesskab arbejde på at finde ud af ordenes betydning, fx ved at slå dem op, og på den måde ”rydde” p-pladsen og gøre plads til nye ord.

Stop op! Og tag ordet med dig

1: Hvor godt kender du ordet?

- ▶ Hver elev stillelæser teksten og sætter undervejs ring om svære ord
- ▶ Hver elev vælger to af de ord, de har markeret, og skriver dem ned på arket
- ▶ De hvisker ordene og farver trafiklysene

2: Hvor godt kender din gruppe ordet?

- ▶ Er der nogen i gruppen, der ved, hvad ordet betyder?
  - ▶ JA: Gå til trin 4
  - ▶ NEJ: Gå til trin 3

3: Tag ordet med dig!

- ▶ Er der hjælp i konteksten?
- ▶ Er der hjælp i morfemer?
- ▶ Brug hjælpen til et gæt
  - ▶ Er alle i gruppen enige?

4: Har du lært noget?

- ▶ JA: Farv trafiklyset
- ▶ NEJ: Skriv ordet op på klassens fælles p-plads for svære ord

Elevbogen s. 33-35

Eleverne arbejder med tekst 2-7 i grupper a fire og følger de fire trin i ”Stop op! Og tag ordet med dig”, som netop er blevet gennemgået. De skal række hånden op og bede om hjælp, hvis de bliver i tvivl om noget undervejs.

Fælles opsamling:

Lad grupperne på skift komme med eksempler på ord, de har markeret som udfordrende på trin 1, og som de har arbejdet videre med:

- ▶ Fik de ændret trafiklyset? Eller endte ordet på p-pladsen for svære ord?

- ▶ Hjalp morfologisk eller kontekstanalyse på forståelsen af ordet?
- ▶ Hvornår havde de succes med morfologiske analyse?
- ▶ Hvornår havde de succes med kontekstanalyse?

STOP OP: Mulighed for yderligere træning i *Stop op! Og tag ordet med dig*

- ▶ Elever, der har brug for ekstra træning i stilladserede tekster og med kendte opgaveformater, kan fx arbejde med opgaver i *Tag ordet med dig! Bog 3*, eller de kan arbejde med en selvvalgt tekst og kopiside M med tæt guidning fra en lærer.
- ▶ Elever, der allerede er fortrolige med trinnene i ”Stop op! Og tag ordet med dig”, kan arbejde selvstændigt med selvvalgte tekster og kopiside M-O.

Vejledning til kopiside M (s. 29 i denne vejledning)

Eleverne skal:

- ▶ Notere titlen på den tekst de arbejder med
- ▶ Arbejde med **Trin 1. Hvor godt kender du ordet?**
  - ▶ sæt ring om svære ord i teksten
  - ▶ skriv ordene på opgavearket
  - ▶ hvisk ordene
  - ▶ farv et trafiklys for hvert ord
- ▶ Arbejde med **Trin 2: Tag ordet med dig!**
  - ▶ Find hjælp:
Er der hjælp i konteksten?
Kan du dele ordet i morfemer?
  - ▶ Brug hjælpen til et gæt:
Hvad kan ordet mon betyde?
Hvilket andet ord kunne der stå i stedet?
- ▶ Arbejde med **Trin 3: Har du lært noget om ordet?**
  - ▶ Hvis ja, så skriv ✓ ved ordet.
Nu kan du ændre trafiklysets farve.
  - ▶ Hvis nej, så skriv ✗ ved ordet.
Skriv ordet på klassens fælles p-plads for svære ord.

Vejledning til kopiside N og O (s. 28-29 i denne vejledning)

Her skal eleverne arbejde med to forskellige makkeopgaver. Til opgave A skal de bruge de tekster og de ord, de netop har arbejdet med.

Makkeopgave A

I skal hver vælge fire af de ord, I har arbejdet med:

- ▶ to med ændret trafiklys
- ▶ to fra p-pladsen for svære ord

Derefter skal I på skift:

- ▶ Læs tekststykket hvori ordet indgår højt for jeres makker:
- ▶ *For ord med ændret trafiklys:*
  - ▶ Forklar hvilken hjælp du evt. har fundet i konteksten
  - ▶ Vis hvordan du evt. har delt ordet i morfemer
  - ▶ Læs din forklaring højt → Er din makker enig? / Kan din makker udbygge din forklaring?
- ▶ *For ord på p-pladsen*
  - ▶ Slå ordet op i ordbogen
  - ▶ Er ordbogen en hjælp? / Passer betydningen med teksten?
Hvis ja: slet ordet fra p-pladsen
Hvis nej: lad ordet stå på p-pladsen

Makkeropgave B

I skal hver for sig læse de fem tekster på næste side og undervejs markere ukendte ord. Derefter sammenligner I tekst for tekst, hvilke ord I har markeret:

- ▶ *For ord I begge har markeret:*
  - ▶ Samarbejd om Trin 2. Tag ordet med dig!
  - ▶ Samarbejd om Trin 3. Har du lært noget om ordet?
- ▶ *For ord kun den ene af jer har markeret:*
  - ▶ Den af jer, der ikke har markeret ordet, skal forklare ordets betydning. Derefter drøfter I:
Stemmer forklaringen med teksten?
Stemmer forklaringen med ordbogen?

Lektion 13-16

Træning i den fælles struktur ”Få forståelsen med”

Tal med eleverne om, at de sidste lektioner i forløbet har til formål at træne både dig og dem i en bestemt måde at arbejde med læsning af fagtekster. Måden at arbejde på kalder vi *Få forståelsen med*, da formålet er at hjælpe eleverne til at forstå fagtekster så godt som muligt.

Som en vigtig del af *Få forståelsen med* skal eleverne introduceres til to guideroller = *ordguide* og *tekstguide*, som skal i spil, når eleverne læser fagtekster i grupper eller makkerpar.

Introduktion til rollen som Ordguide

Slide 1 til lektion 13-16

Når man er ordguide skal man være ekstra opmærksom på, at gruppen får stoppet op ved og arbejdet med udfordrende og ukendte ord, mens man læser. For nogle gange kan der være svære ord i en tekst, der spænder ben, så man ikke forstår indholdet.

Gennemgå først hvert trin i ordguidens rolle:

Mens I læser:

- ▶ Print og uddel evt. guidekortet, som du finder på side 31 i denne vejledning.
- ▶ Ordguiden stopper op efter hvert afsnit og spørger gruppen, om der er ord, I ikke forstår.
- ▶ Samarbejd om at forstå ordene. I kan prøve at:
  - ▶ Gætte på hvad ordet betyder ud fra den sammenhæng, det står i (konteksten).
  - ▶ Dele ordet op i morfemer og forstå det bagfra.
  - ▶ Måske kender en fra gruppen ordet og kan forklare det for de andre?
  - ▶ Spørge jeres lærer om hjælp.

HUSK

- ▶ Sæt streg under de ord, I har svært ved.
- ▶ Skriv de ord, der stadig er svære, op på klassens p-plads for svære ord.

Sammensæt dernæst en firemandsgruppe, hvor du har rollen som ordguide. Lad de andre elever i klassen følge med i gruppens arbejde. Gruppen skal læse s. 36 i elevhæftet (første side af teksten ”Tempelofringer”) og undervejs sætte streg under udfordrende/ukendte ord. Tekstudsnittet består af to afsnit. Efter hvert afsnit skal du demonstrere rollen som gruppens ordguide.

Hjælp nu de tre elever i din gruppe til på skift at være ordguide, men I læser s. 37 i elevhæftet (anden side af teksten ”Tempelofringer”), og undervejs sætter streg under udfordrende/ukendte ord. Tekstudsnittet består af tre afsnit.

Introduktion til rollen som tekstguide

Slide 2 til lektion 13-16

Når man er tekstguide, skal man være ekstra opmærksom på, at gruppen får stoppet op undervejs i læsningen og får tjekket, om alle har forstået teksten, og om gruppen har styr på, om de har læst noget, som de skal bruge til at besvare eller opfylde læseformålet.

Gennemgå først hvert trin i tekstguidens rolle:

Før I læser:

- ▶ Print og uddel evt. guidekortet, som du finder på side 30 i denne vejledning.
- ▶ Læser læseformålet op for gruppen.

Mens I læser:

- ▶ Stopper efter hvert afsnit og spørger gruppen, om I allerede kan finde svar på nogle af spørgsmålene fra læseformålet.
  - ▶ Husk at skrive svarerne ned.

Efter I har læst:

- ▶ Læser læseformålet op igen og sikrer, at gruppen kan svare på spørgsmålene.
  - ▶ Husk at skrive svarene ned.
  - ▶ Hvis I ikke kan svare endnu → gå tilbage og læs igen og få evt. hjælp af jeres lærer.
  - ▶ Hvis I godt kan svare → tillykke, I er færdige

Derefter arbejder klassen sammen om at opfylde læseformålene til teksten ”Tempelofringer”, som I netop har læst. Undervejs fungerer du som klassens tekstguide, så eleverne tydeligt får demonstreret hvert trin i denne rolle.

Arbejdet med teksten indledes med en før-fase. Formålet med førfasen er, at du får introduceret eleverne til det konkrete emne og den konkrete tekst, så de har gode forudsætninger for at forstå teksten. Ligesom formålet er at klæde tekstguiden godt på, så han/hun har gode forudsætninger for at udfylde sin rolle.

Førfasen foregår derfor i plenum, inden guiderne kommer på banen under selve læsningen af teksten.

Religionstekst om tempelofringer

Før læsning:

Intro:

Vidste I, at man før i tiden ofrede mad til guderne mange gange om året?

Man gjorde det både på bestemte tidspunkter fx til påske, men også hvis man havde gjort noget galt og gerne ville gøre sig gode venner med guderne igen, så man blev tilgivet.

Gennemgang af fagord, fx:

slaveriet

Israelitter

Tempel

Brændofferalter

Pagtens ark er i Bibelen den kiste, hvor israelitterne opbevarende stentavlerne med de ti bud

Alter

Ypperstepræst

Præsentation af læseformål **[skal være synlig for eleverne, mens teksten læses]**

1. Hvordan er templerne indrettet? Lav en tegning med indretningen, hvor I skriver, hvad de forskellige rum/områder hedder og hvilke ting, der var i rummene
2. Hvornår ofrede man i templerne og hvad ofrede man?

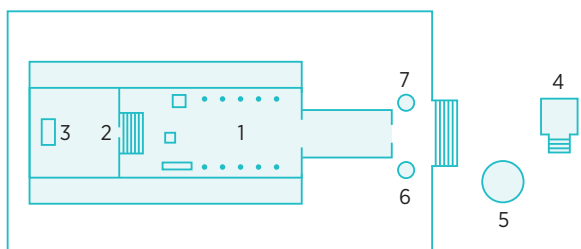
Vejviser

Fortæl eleverne at første afsnit er en slags introduktion og ikke er nødvendig for at opfylde læseformålet. Fortæl eleverne, at vejledningen til spørgsmål 1 (hvor de skal tegne templets indretning) står på side 36, og svaret på spørgsmål 2 skal findes på side 37.

Der er markeret stop i teksten. Demonstrér for eleverne, at man som tekstguide skal stoppe op her og tale sammen med de andre i gruppen.

Svar på læseformål (eksemplet skal ikke ses som facitliste)

1. Tegn templets opbygning

Salomons tempel

1. Det Hellige
2. Det Allerhelligste
3. Pagtens Ark
4. Brændoffer alter
5. "Havet"
6. Jakin (søjlen, der symboliserer stabilitet)
7. Boaz (søjlen, der symboliserer styrke)

2. Hvornår ofrede man i templerne og hvad ofrede man?

Man ofrede mad enten ved bestemte højtider, eller hvis man havde brug for tilgivelse.

Til påske og hver gang månen så ud til at vokse på ny skulle man ofte et lam. Til høst ofrede man nybagt brød og to friske unge lam. Præsterne skulle sørge for daglige ofre. Her var der forskel på, hvad rige og fattige skulle ofre for at få tilgivelse. De rige skulle ofre større dyr, mens de fattige kunne nøjes med duer. Dyrene skulle dog være raske og friske.

Erfaringerne fra afprøvningen af materialet viser:

- ▶ at nogle elever vil have behov for megen og gentagen modellering af guiderrollerne, før de er klar til selv at påtage sig en rolle i et gruppearbejde
- ▶ at rollen som ordguide er hurtigere og enklere at mestre end rollen som tekstguide
- ▶ at det er godt givet ud at investere tid i træningen af guiderrollerne, da de understøtter, at eleverne bliver mere opmærksomme i deres læsning og går til teksterne på en systematisk måde med udgangspunkt i læseformålet
- ▶ at det er en fordel, hvis man laver et klassesæt med fx laminerede kort med guiderrollerne (se side 29-30), så de let kan tages frem og bruges på tværs af fag.

Da guiderrollerne skal indgå i elevernes arbejde med fagtekster på tværs af fag, er det en vigtig *vejlederopgave* at støtte såvel eleverne som faglærerne i at blive fortrolige med dem.

Forslag til mundtlig opsamling: *Hvad har vi lært om tekstlæsning med guideroller?*

Bed eleverne fortælle om ord- og tekstguidens rolle ved tekstlæsning.
Lad herefter eleverne fortælle om deres erfaringer med guiderrollerne.
Hvordan fungerede guiderrollerne i grupperne?

Tekstlæsning med afprøvning af guideroller

Før eleverne læser teksten ”Charlie Chaplin (elevbogen s. 38-41), arbejder klassen i fællesskab med før-fasen:

Danskttekst om Charlie Chaplin

Før læsning:

Intro:

Vis et kort klip fx fra YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=G09dfRrUxUM>

Tal om, hvordan man kan se, at det er en gammel film.

Fortæl, at Chaplin var en kæmpestjerne gennem mange år, og at de skal læse en tekst om hans liv.

Fagord, der eventuelt kan introduceres før læsningen: (Det er fint, hvis der også er gemt lidt arbejde til ordguiden i læsefasen)

- ▶ Debut
- ▶ Pantomimeteater
- ▶ Filmproducer
- ▶ Karriere
- ▶ Image
- ▶ Komponist
- ▶ sympatisere

Præsentation af læseformål **[skal være synligt for eleverne, mens teksten læses]**

- ▶ Tegn en tidslinje over Charlie Chaplins liv

Vejviser

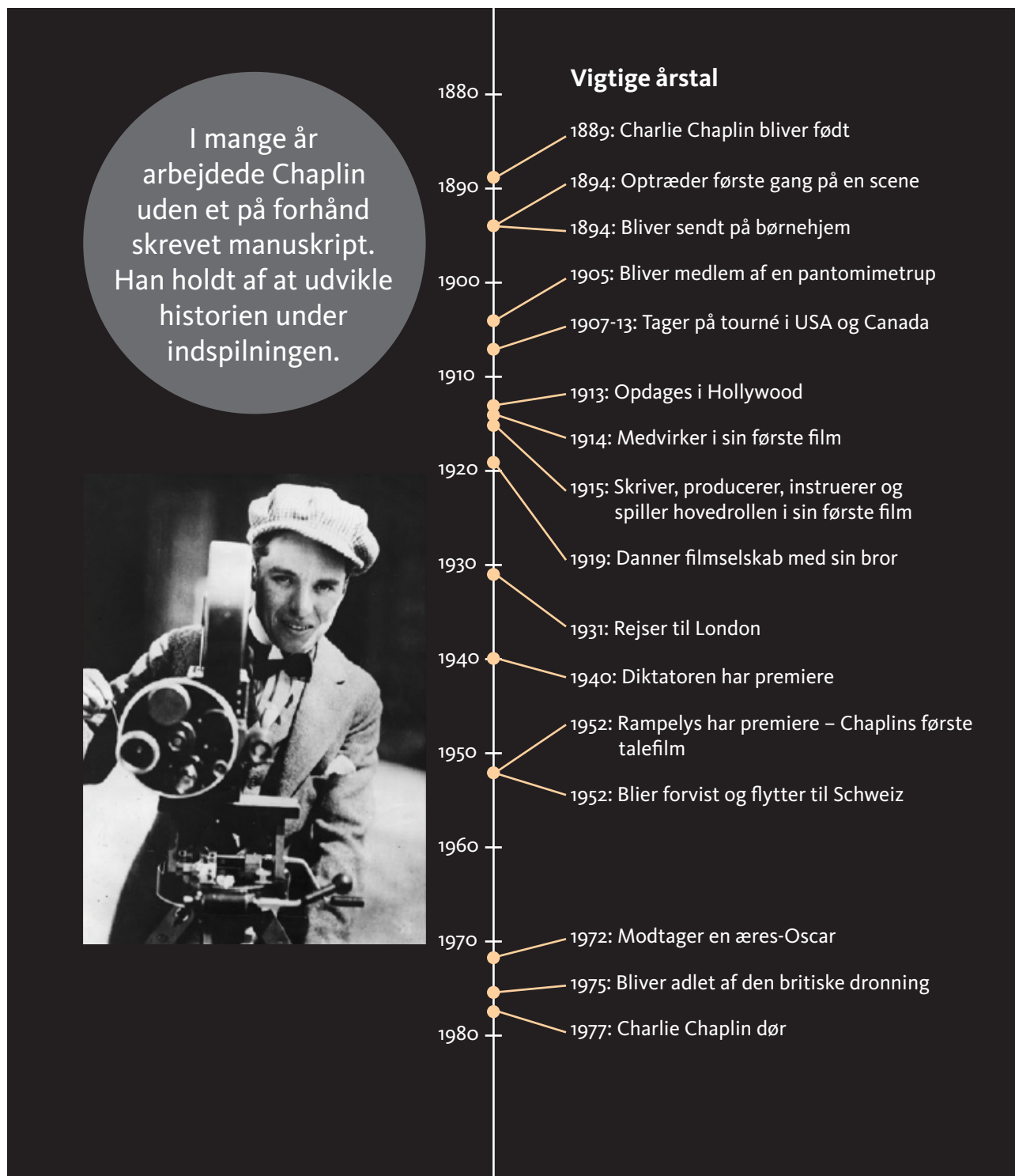
Fortæl eleverne, at deres læseformål er at lave en tidslinje over Chaplins liv. Derfor er det vigtigt, at de efter hver tekstbid stopper op og diskuterer, om der er noget, der skal føjes til tidslinjen.

Der er markeret stop i teksten. Husk eleverne på, at de skal stoppe op her og tale sammen med tekstguiden som en slags ordstyrer. Og hvis der er ting, der skal på tidslinjen, skal de få dem skrevet ned.

Efter det fælles arbejde med før-fasen læser eleverne teksterne i grupper/par. Du skal på forhånd:

- ▶ have sammensat eleverne i firemandsgrupper og/eller par og udpeget en ordguide og en tekstguide i hver gruppe/i hvert par
- ▶ evt. printe guidekortene på side 30-31.
- ▶ have overvejet, om eleverne læser individuelt, i makkerpar, gruppevis eller på anden vis.

Svar på læseformål: Bud på tidslinje

Fælles opsamling

Gruppen sammenligner deres tidslinje med en anden gruppes og ser, om det er de samme begivenheder, de har taget med. Grupperne diskuterer eventuelle forskelle.

Lærervejledning til *Få forståelsen med* i arbejdet med fagtekster

Som afslutning på undervisningsforløbet *Stop op! Og tag ordet med dig* skal du udvælge en til to aktuelle fagtekster, som du vil arbejde med i din klasse. Inden undervisningen skal du have forberedt arbejdet med teksterne efter en klassisk før, under og efter læsnings-model med forskellige temaer. Forberedelsen tager udgangspunkt i skabelonen "*Forberedelse af fagtekster*" (se side 33-34) og denne vejledning.

I skabelonen har vi givet forslag til CL-strukturer, som kan indgå i elevernes arbejde *før læsning*. Formålet med de gennemgående CL-strukturer er dels at øge elevdeltagelsen, og dels at eleverne møder genkendelige arbejdsformer på tværs af fag. Men det er vigtigt at understrege, at der kun er tale om forslag. Hvis I arbejder med andre CL-strukturer i dit team, som eleverne er fortrolige med, så vil det være meget fornuftigt at tage udgangspunkt i dem frem for vores forslag.

Aktiviteterne *før læsning* er inddelt i fire temaer:

Tema 1: Forforståelse

Formålet med dette tema er, at eleverne får genopfrisket, hvad de på forhånd måtte vide om emnet/de delemner, teksten beskæftiger sig med. Og at de får en grundlæggende ide om, hvorfor det er relevant at arbejde med temaet, som teksten beskæftiger sig med, og evt. hvorfor lige præcis denne tekst er valgt/velegnet.

Inddrag elevernes overvejelser om emnet undervejs, og sørg så vidt muligt for at alle elever får sat ord på. Ved du, at eleverne allerede har arbejdet med emnet tidligere, foreslår vi, at du forbereder CL-strukturen **Mødet på midten** eller **Tænk-par-del**, da det dermed er rimeligt at forvente, at alle elever vil have relevant forhåndsviden, de vil kunne dele med deres gruppe.

Er der tale om et nyt emne for eleverne, foreslår vi, at du forbereder en aktivitet, hvor du og eleverne samarbejder om at udfylde et **Fælles mindmap**. Nedenfor forklarer vi de tre CL-strukturer.

Mødet på midten

1. Eleverne har fået stillet et spørgsmål eller en opgave.
2. Hver gruppe har en skabelon i form af et A3-ark, som har et felt til hvert gruppemedlem samt et fælles felt på midten.
3. Alle gruppemedlemmer skriver i deres eget felt så mange svar, som de kan indenfor tidsrammen.
4. Gruppen starter en *Ordet rundt* med, at gruppemedlem 1 forklarer sit første svar.
5. Hele gruppen diskuterer svaret. Hvis gruppen er enige om, at svaret er godt, flyttes svaret til det fælles felt.
6. Gruppemedlem 2 forklarer sit første svar osv. Der fortsættes med *Ordet rundt* til alle svar er diskuteret, eller at den afsatte tid er gået.

Tænk-par-del

1. Eleverne har fået stillet et eller flere spørgsmål/opgaver.
2. Hver elev tænker over svaret/løsningen i et bestemt antal minutter og tager evt. notater.
3. Svaret diskuteres med skulderpartnern.
4. Eleverne deler deres bedste svar med klassen/gruppen.

Fælles mind map

1. Eleverne har fået et eller flere emneord, de skal skrive ind i centrum af deres mind map.
2. Bed eleverne om at skrive nogle stikord ned, som du mener, er centrale for emnet.
3. Eleverne brainstormer derefter i fællesskab over stikord, de mener passer på emnet. Når de er enige, tilføjer de stikordene til deres mindmap.

Tema 2: Fagord

Formålet med dette tema er, at eleverne får arbejdet med betydningen af ord, der enten er centrale for det overordnede emne, teksten beskæftiger sig med, eller som er centrale for at forstå indholdet af væsentlige afsnit. Der kan være tale om ord, eleverne tidligere har arbejdet med, og hvor betydningen derfor skal genopfriskes. Eller der kan være tale om ord, eleverne med stor sandsynlighed har et meget begrænset kendskab til, og som de derfor skal have etableret et indledende kendskab til.

Er der tale om ord, eleverne skal arbejde med for første gang, er det dig, der guider eleverne gennem følgende tre aktiviteter:

- ▶ *Del ordet i morfemer* (hvis der er tale om et ord, der består af flere morfemer)
- ▶ *Forklar ordets betydning*
  - ▶ Der skal være tale om en elevvenlig definition, dvs. en forklaring af ordets betydning, hvor du anvender ord og begreber, som du forventer, at alle elever kender
- ▶ *Brug ordet i en sætning*
  - ▶ Tænk i, om du kan formulere en eller flere rammesætninger, som eleverne efterfølgende kan tage udgangspunkt i

Er der tale om ord, eleverne skal have repeteret, kan de arbejde med ovenstående aktiviteter på egen hånd, hvor du hjælper efter behov. Er der tale om mange ord, foreslår vi, at du forbereder CL-aktiviteten **Huskersedler**.

Huskersedler

1. På post its skriver eleverne ordene, der skal repeteres.
2. Sedlerne placeres synligt midt på bordet, og gruppemedlemmerne skriver deres initialer på dem, de kan forklare.
3. Sedler med alle initialer lægges i "det-kan-vi"-bunken med det samme.
4. Fra de tilbageværende sedler vælger gruppemedlem 1 en seddel med ord, hun ikke kan forklare.
5. De gruppemedlemmer, der har signeret sedlen, forklarer ordets betydning.
6. Når alle har forstået ordet, skriver de sidste deres initialer på sedlen, og den kan lægges i "det-kan-vi"-bunken.
7. Gruppemedlem 2 vælger en ny seddel, osv. Der fortsættes, til alle ord er forklaret.

Tema 3: Formål

Formålet med dette tema er at sikre, at eleverne har fået opstillet et klart og tydeligt formål med at læse teksten, som de løbende kan vurdere deres forståelse op imod.

Når du formulerer læseformålet, kan du tage udgangspunkt i, at eleverne skal kunne færdiggøre udsagn som:

- ▶ *Når vi har læst teksten, skal vi være klar til:*
- ▶ *For at nå i mål med læseformålet skal vi bruge:*

Læseformålet kan have mange former; der kan være tale om spørgsmål, der skal besvares undervejs i læsningen, grafiske modeller der skal udfyldes/færdiggøres, forsøg der skal gennemføres, opsummeringer af de vigtigste budskaber osv. Men uanset formålets karakter skal det være så tydeligt formuleret, at det kan gengives for eleverne på en måde, så de løbende kan konsultere det. Formålet kan bl.a. være gengivet på tavlen, på et ark eleverne får udleveret, i et videoklip, som en grafisk model der skal udfyldes eller lign.

Tema 4: Vejviser

Det er ikke al information eller alle afsnit i en tekst, der behøver være lige vigtige. Det afhænger af formålet med at læse teksten. Det kan også være, at der er måder at læse teksten på, der er mere hensigtsmæssige end andre. Måske er der illustrationer, der er værd at vende tilbage til undervejs i teksten. Måske er der afsnit, der kan skimmes, mens andre skal nærlæses. Og måske er der film, illustrationer, grafiske modeller det er værd at orientere sig i, inden man læser teksten, fordi de giver en vigtig baggrundsviden. Og måske kan det lette læsningen, hvis eleverne på forhånd ved, hvordan tekst og billeder hænger sammen.

Vi opfordrer til, at du som led i din forberedelse først overvejer, om eleverne kunne have behov for vejledning om, i hvilken rækkefølge teksten skal læses. Og om der er supplerende ressourcer som illustrationer, tabeller, grafiske modeller, videoklip, der understøtter tekstens indhold. Og i givet fald hvornår i deres læsning eleverne kan have størst gavn af dem (før, under, efter læsning).

Dernæst kan du inddele teksten i passende afsnit og planlægge, hvilke aktiviteter der skal foregå i grupperne *under* og evt. *efter* læsning af hvert afsnit. Overvej bl.a.:

- ▶ *Hvor finder eleverne den information, der er afgørende for at kunne opfylde læseformålet?*
- ▶ *Hvordan skal teksten læses:*
- ▶ *Er der afsnit, eleverne skal gøre noget aktivt med, inden de kan gå videre? [STOP OP]*
- ▶ *Er der afsnit, eleverne helt kan springe over? [SPRING OVER]*

Laver du en vejviser for elevernes læsning, er det vigtigt, at den bliver synlig for eleverne: Hvor i teksten skal de stoppe op? Hvilke afsnit kan de evt. springe over? Hvor i teksten finder de den information, der skal bruges til at udfylde modellen? Osv.

Aktiviteterne *under læsning* er inddelt i to temaer:

Tema 1: Dan elevgrupper og/eller elevpar

Inden undervisningen skal du have planlagt, i hvilke grupper eller par eleverne skal arbejde. Ligesom du på forhånd skal have bestemt, hvem der er tekstguide og ordguide i hver gruppe.

Tema 2: Forbered læseaktiviteten

Inden undervisningen skal du ligeledes have taget stilling til, hvordan eleverne skal læse teksterne/de udvalgte tekstafsnit. Skal de eksempelvis læse individuelt, i makkerpar, gruppevis eller? Og skal alle grupper benytte den samme fremgangsmåde?

Du skal også kunne instruere eleverne i, hvordan de i praksis skal markere i teksten undervejs i deres læsning, herunder markering af ukendte ord. Skal de strege, anvende små post its, anvende værktøjer i i-bøger og portaler eller?

Aktiviteterne *efter læsning* er inddelt i to temaer:

Tema 1: Genbesøg læseformålet

Elevgrupperne bliver færdige med læsningen af teksterne og udfyldelsen af læseformålet på forskellige tidspunkter. Vi opfordrer derfor til, at du på forhånd har bestemt, hvordan vil du samle op på elevernes arbejde med læseformålet, efterhånden som grupperne bliver færdige. Herunder om der fx skal være en fælles opsamling for alle elever. Ligeledes skal du på forhånd have planlagt, hvilken supplerende aktivitet du vil sætte de grupper til, der har overskydende tid.

Tema 2: Besøg p-pladsen for svære ord

Inden du runder undervisningen af, skal du orientere dig i de ord, eleverne evt. har skrevet på klassens p-plads for svære ord som led i deres arbejde med teksten. Her skal du tage stilling til, om der er tale om ord, det er vigtigt, at eleverne tager med sig. Er det tilfældet bliver opgaven at planlægge, hvornår og hvordan du vil gennemgå ordene med eleverne.

Tjek forståelsen!

Du skal bruge de tre trin på ord fra en tekst, som du eller din lærer vælger. Det kan fx være en tekst, du læser i din fritid, eller en tekst, I arbejder med i klassen i forvejen.

Min tekst hedder:

Trin 1. Hvor godt kender du ordet?

Sæt ring om svære ord i teksten, skriv dem herunder.

Farv et trafiklys for hvert ord. Husk at hviske ordet for dig selv først.

Husk
sidedal

Trin 2. Tag ordet med dig!

Find hjælp:

- Er der hjælp i konteksten?
- Kan du dele ordet i morfemer?

Brug hjælpen til et gæt:

- Hvad kan ordet mon betyde?
- Hvilket andet ord kunne der stå i stedet?

Trin 3. Har du lært noget om ordet?

Hvis ja, så skriv ✓ ved ordet.

Nu kan du ændre trafiklysets farve.

Hvis nej, så skriv ÷ ved ordet.

Skriv ordet på klassens fælles p-plads for svære ord. I skal bruge ordene senere!

M

TJEK FORSTÅElsen!

Makkeropgave A

- I skal hver vælge fire af de ord, I har arbejdet med:
  - to med ændret trafiklys
  - to fra p-pladsen for svære ord
- Derefter skal I på skift:
  - Læs tekststykket hvori ordet indgår højt for jeres makker:
    - For ord med ændret trafiklys:
      - Forklar hvilken hjælp du evt. har fundet i konteksten
      - Vis hvordan du evt. har delt ordet i morfemer
      - Læs din forklaring højt → Er din makker enig? / Kan din makker udbygge din forklaring?
    - For ord på p-pladsen
      - Slå ordet op i ordbogen
      - Er ordbogen en hjælp? / Passer betydningen med teksten?
        - Hvis ja: slet ordet fra p-pladsen
        - Hvis nej: lad ordet stå på p-pladsen

Makkeropgave B

- I skal hver for sig læse de fem tekster på næste side og undervejs markere ukendte ord.
- Derefter sammenligner I tekst for tekst, hvilke ord I har markeret:
  - For ord I begge har markeret:
    - Samarbejd om Trin 2. Tag ordet med dig!
    - Samarbejd om Trin 3. Har du lært noget om ordet?
  - For ord kun den ene af jer har markeret:
    - Den af jer, der ikke har markeret ordet, skal forklare ordets betydning. Derefter drøfter I:
      - Stemmer forklaringen med teksten?
    - Stemmer forklaringen med ordbogen?

N

TJEK FORSTÅElsen!

Modeller

Når vi i naturfagene skal forklare eller vise noget, bruger vi ofte modeller. En model kan vise noget vigtigt om naturen. Med en model vælger man, hvad man vil vise. En model viser aldrig hele virkeligheden. Modeller kan forenkle noget, som er kompliceret i virkeligheden. Opbygning af hjertet og hvordan blodet løber gennem hjertet, er kompliceret. På en model af hjertet kan man forenkle og tydeligere forklare opbygningen og blodets vej.

Papir

For ca. 2.000 år siden opfandt kineserne papiret. Så blev det lettere for kejseren og hans embedsmænd at skrive love, udsende ordrer, føre regnskab, sende opkrævninger om skat m.m. Opfindelsen af papiret var et fremskridt. Men alt skulle stadig skrives i hånden, så hvis man skulle have mange eksemplarer, tog det lang tid at fremstille dem. I 500-tallet fandt kineserne ud af at trykke tekster. Man skar teksten spejlvendt i en træplade. Så smurte man tryksværte på og trykte pladen på et stykke papir.

Reklamer

Hver eneste dag er vi omgivet af reklamer. I blade, aviser, på internettet, i tv, i biografen, på fodboldbanen, på og i busser – ja, overalt er der reklamer. Nogle er trykte, mens andre er små film. Fælles for dem alle er, at de skal sælge en vare. Derfor er det vigtigt, at den enkelte reklame skiller sig ud, sådan at kunden lægger mærke til lige netop dén, og derfor bruges der millioner af kroner på at udtænke smarte reklamer. En reklame kan nemlig medvirke til, at en vare bliver en mærkevare – et godt brand. Reklamer kan laves på mange forskellige måder. Nogle reklamer fortæller en historie. Mange er humoristiske, mens andre i højere grad appellerer til seerens følelser.

Retten til retfærdighed

Et retssystem er den instans i samfundet, hvor dommere, anklagere og forsvarere afholder retssager. Grundlaget for retssystemet er landets love. I retssystemet søger man at påvise skyld, men man stræber også efter retfærdighed: Når nogen bryder loven, bliver de straffet med en dom, fx en fængselsstraf. Denne dom skal være retfærdig. Retfærdighed er også en menneskeret. I FN's Menneskerettighedserklæring står der ligefrem, at alle mennesker i hele verden har ret til at blive behandlet retfærdigt. Det er desværre ikke alle steder i verden, at mennesker rent faktisk har disse rettigheder. De har heller ikke retten til retfærdighed. Organisationer som Red Barnet, Amnesty International og Folkekirkens Nødhjælp kæmper bl.a. for, at flere mennesker skal opnå retten til retfærdighed.

Tal fra avisen

Aviser, internettet og nyhedsudsendelser i radio og tv indeholder mange tal og diagrammer. Tallene og diagrammerne bruges fx til at forklare og begrunde forskellige påstande. Hvis I skal vurdere, om en påstand er rigtig, må I kunne læse og forstå tallene og diagrammerne.

Tekstguide

Før I læser:

- ▶ Læser læseformålet op for gruppen.

Mens I læser:

- ▶ Stopper efter hvert afsnit og spørger gruppen, om I allerede kan finde svar på nogle af spørgsmålene fra læseformålet.
- ▶ Husk at skrive svarerne ned.

Efter I har læst:

- ▶ Læser læseformålet op igen og sikrer, at gruppen kan svare på spørgsmålene.
- ▶ Husk at skrive svarene ned.
- 🗨 Hvis I ikke kan svare endnu → gå tilbage og læs igen og få evt. hjælp af jeres lærer.
- 👍 Hvis I godt kan svare → tillykke, I er færdige

Ordguide

Mens I læser:

- ▶ Stopper op efter hvert afsnit og spørger gruppen, om der er ord, I ikke forstår.
- ▶ Samarbejd om at forstå ordene. I kan prøve at:
  - ▶ Gætte på hvad ordet betyder ud fra den sammenhæng, det står i (konteksten).
  - ▶ Dele ordet op i morfemer og forstå det bagfra.
  - ▶ Måske kender en fra gruppen ordet og kan forklare det for de andre?
  - ▶ Spørge jeres lærer om hjælp.

HUSK

- ▶ Sæt streg under de ord, I har svært ved.
- ▶ Skriv de ord, der stadig er svære, op på klassens p-plads for svære ord.

I faget matematik erstattes tekstguiden af en opgaveguide. Her er fokus på elevernes forståelse af opgaveformuleringer og de relevante redskaber til at løse opgaverne. Læs mere i [vejledningen til matematiktekster](#).

Opgaveguide

Før I løser opgaverne:

- ▶ Spørger gruppen, om alle ved, hvilke opgaver I skal løse?
- ▶ Spørger gruppen, om I har, hvad I skal bruge?

Mens I løser opgaverne:

- ▶ Stopper op og taler om:
  - ▶ Ved vi, hvordan vi skal løse opgaverne?
  - ▶ Har vi brug for at spørge vores lærer om hjælp?

Efter I har løst opgaverne:

- ▶ Spørger gruppen, om I fik løst opgaven?
- ▶ Sørger for at sammenligne gruppens resultater.
  - 🗨️ Hvis I ikke er sikre på resultatet → spørg jeres lærer om hjælp.
  - 👍 Hvis I er sikre på resultatet → tillykke, I kan gå videre.

AKTIVITETER FØR LÆSNING

Forforståelse:

Kendt emne:

Forbered

Nyt emne:

Hvad har eleverne brug for at vide på forhånd?

Forbered

Fagord:

Hvilke fagord fra teksten / inden for emnet skal gennemgås?

- ▶ Nye fagord
- ▶ Ord som du tænker, eleverne kender

Til elevens ordbog:

En elevvenlig definition

En egnet illustration?

Aktiviteter med ordene

Ved repetition:

Formål:

Når vi har læst teksten, skal vi være klar til:

For at nå i mål med læseformålet skal vi bruge:

Vejviser:

Er der brug for vejledning om, hvordan teksten skal læses?

Inddel teksten i passende afsnit og planlæg aktiviteter

AKTIVITETER UNDER LÆSNING

Dan elevgrupper og/eller elevpar:

- ▶ Hvem er *tekstguide*?
- ▶ Hvem er *ordguide*?

Forbered læseaktiviteten:

Hvordan skal eleverne læse teksten / tekstafsnitene? Skal alle grupper benytte den samme fremgangsmåde?

Hvordan skal eleverne markere i teksten undervejs i deres læsning? Fx markering af ukendte ord?

AKTIVITETER EFTER LÆSNING

Genbesøg læseformålet:

Hvordan vil du samle op på elevernes arbejde med læseformålet?

Hvilken supplerende aktivitet til de grupper, der har overskydende tid?

Besøg P-pladsen for svære ord:

Gennemgå listen med ord fra teksten, som eleverne ikke har kunnet finde frem til betydningen af:

Er der ord, det er vigtigt, at eleverne tager med sig?

- ▶ Hvornår og hvordan vil du gennemgå dem?

Efterord

Få forståelsen med-strukturen er tænkt som en fast ramme for arbejdet med fagtekster, som både lærere og elever efterhånden skal blive fortrolige med. I projektet var ambitionen, at det samlede årgangsteam samarbejdede om at undervise efter *Få forståelsen med-strukturen* på tværs af fag. Der er således ikke tale om et undervisningsforløb med en naturlig afslutning. Det er et redskab og en opmærksomhed, der skal være en integreret del af lærerteamets arbejde med at forberede, gennemføre og evaluere undervisningen.

Det er samtidig vigtigt at understrege, at *Få forståelsen med-strukturen* er tænkt som en ramme, man som underviser og lærerteam justerer og tilpasser, efterhånden som man får erfaring med den. I projektet gjorde vi fx den erfaring, at før-fasen ofte blev meget tidskrævende, da den lægger op til flere elevaktiviteter, og da arbejdet med nye fagord bliver omfattende, hvis teksten rummer mange udfordrende og ukendte ord for eleverne. Det kan få som konsekvens, at der ikke bliver tilstrækkelig tid til elevernes selvstændige arbejde med teksten. Af den grund er det væsentligt at overveje, hvor meget undervisningstid der skal afsættes til før-fasen. Umiddelbart giver det god mening at skrue op for aktiviteterne i før-fasen, når der er tale om et nyt fagligt emne, eller når der er tale om en helt central fagtekst, der rummer viden og begreber, som eleverne har behov for at kunne trække på fremadrettet. Det bliver således et spørgsmål om at vægte kvalitet (hvor grundigt arbejder vi med de enkelte emner/fagtekster) over for kvantitet (hvor mange faglige emner/tekster når vi).

For at understøtte det fortsatte arbejde med *Få forståelsen med-strukturen*, vil vi opfordre til, at man i de relevante undervisningslokaler sætter en p-plads for svære ord op. Ligesom vi vil opfordre til, at man laver laminerede klassesæt med elevernes guideroller, der er let tilgængelige. Begge dele for at understøtte, at både I og jeres elever husker at arbejde aktivt med teksterne i undervisningen både før, under og efter læsningen.

